ناسنامە و مێژوو لە سەردەمی دیجیتاڵیدا
(لە خۆنواندنەوە بۆ وەرچەرخان لە کۆیادی کوردەکاندا)

د. حەیدەر لەشکری
(زانکۆی کۆیە - بەشی مێژوو)

(٢ - ٢)

شێوەگیربوونەوەی یادەوەریی کوردی لە جڤاکی تۆڕییانەدا

لە دەسپێکی ئەم سەدەیەدا، فەزای دیجیتاڵی کوردی، پتر شێوەی خۆی وەرگرت. فەزایەک دروست بوو کە خەریکە چیدی درێژەپێدەرێکی سروشتی فەزای نەریتییانەی میدیای کوردی نەمێنێت، بەڵکوو وردە وردە بوارێکی نوێی ڕەمزی پێک هێناوە، لە چوارچێوەیدا کۆیاد دەنوێنرێت و دەنووسرێتەوە و پەخش دەکرێت. ئەو سایت و ئەرشیڤە دیجیتاڵییانەی وێنەی کورد بەرجەستە دەکەن (ساتەکانی دەرکەوتنی کورد و کوردستان لەنێو مێژوو، وێنەی هەڵەبجە و هەڵمەتی ئەنفال و ساڵانی خەبات، پێشمەرگە و شەڕڤان و بەرەنگاربوونەوەی هێزی تیرۆر...تاد)، ڕاستەوخۆ سەرەدەری لەگەڵ یادەوەریدا دەکەن. سەرەدەرییەک کە مەرج نییە پابەندی گوتاری فەرمی بێت و ڕەنگدانەوەی تێزە بنەڕەتییەکانی نێوی بێت، بەتایبەتی هیی باشووری کوردستان، کە هێشتا گوتارێکی نەمەییوە و وەک لە توێژینەوەیەکی دی هەوڵمان داوە ڕوونی بکەینەوە (لەشکری و حوسێن، ٢٠٢٤) بەدەست پەرتەوازەیی و ناجێگیری و ناڕوونیی ئاراستەکانی لە پرۆسەی دروستکرانی هاوبەندیی کۆمەڵایەتییەوە دەناڵێنێت.

ئەوکاتەی یادەوەری جڤاکێکی وەک جڤاکی کوردی دەکرێتە داتا، مێژوو و گێڕانەوەکانی دەبنە فایل، کە زۆر بە سانایی دەتوانیت

بیگوازیتەوە و دەسکاری بکەیت، یان بەشداری پێ بکەیت. ئەوکات دەشێ پرسیارێکی بوونگەرانەی نوێ سەرهەڵبدات: بیرکردنەوە لە جیهانێکی بێ دەر و دیوار، بۆ ڕەگەزێکی مرۆیی دەرەوەی ئەرشیڤی نەریتیانە، مانای چییە؟ لە دۆخی کوردیدا، دیجیتاڵیزەکردن وەک قۆناغێکی تەکنیکی نابێت، بەڵکوو گۆڕانێکە لە کەینوونەتیشدا. بۆ ئەوەی ئەو جڤاکە هەبوونی مێژووییانەی خۆی لەنێو یادەوەریدا بچەسپێنێت، زەمانی پێشان پشتی بە حەکایەتی زاردەڤیانە و بەیت و گۆرانی میللی و دەقی شیعری دەبەست، پاشان چەند مێژوونووسێکی تێدا دەرکەوت و درەنگتریش لەبواری ئەکادیمیدا کەم کەم دەست بە نووسینەوەی مێژووەکەی کرا، ئێستاش لە فەزایەکدا خۆی بینیوەتەوە وێنە و خەواریزم و خێرایی بەرزەفتی یادهاتنەوە و گێڕانەوەی ڕابوردووی کردووە.

هەر ئەمەش وا دەکات، لەم بەستێنە نوێیەدا، مێژوو بۆ کورد تەنیا هەوڵێک نەبێت بۆ دروستکردنەوەی ئەو «زنجیرە ڕاستە»ی ڕووداوەکانی پێ گرێ دراون و سەرەتای دیار و ئەڵقەی جیاجیا بە ئێستای بەستووەتەوە، بەڵکوو ببێتە کایەیەکی نێو فەزا کراوەکە، تێیدا ئەزموونە دەستەجەمعییەکان، لە وازییەکی ئەژمارەییانەدا، سەرلەنوێ هەنووکە دەبنەوە، بەدەستەواژەیەکی دی مێژوو بۆ کوردەکان چیتر ئەو هێڵە زنجیرەییەی ڕووداوەکان نەماوەتەوە کە بووبووە خەمی هەرەسەرەکی دەستەبژێرە ڕۆشنبیری و ئەکادیمییەکەی، بەڵکوو جارێکی دی و بەشێوازێکی دی ئەزموونەکانی ڕابوردووی دەنوێنرێن، هەر ئەمەش وا دەکات کورد، بێ ئەوەی لە قۆناغی ئەرشیڤییانەی کلاسیک تێر ببێت، بۆ قۆناغی بەرجەستەکردن لەنێو خەواریزمییەکاندا تێپەڕێنێت، لەم پەڕینەوەیەشدا بنیادی ئاگایی خۆی گۆڕانی بەسەردا دێت، بەچەشنێک وێنەی هەر شەهیدێک، سەربوردەی هەر گوندێک، کارەساتێکی سەردەمانی پێشین، شکۆیەک کە لەناوکۆی ڕووداویانەدا هەڵدەهێنجرێت، ڕووداوێکی ئێرە و ئەوێ، جۆرێک لە بانگەشەی بوونگەرانە دەبێت، هەوڵێک لەپێناو خۆسەلماندن دەبێت لە جیهانێکدا کە بۆ ئەو کوردە — پێشان و ئێستاش - ترسی نەبوون و لەبیرکردن بەسەریدا زاڵە.

لەم پانتاییەدا، ئەوە هەر تەنیا مێژوونووس و کەسانی پسپۆڕی بوارەکە نین ڕابوردوو دەنووسنەوە، بەڵکوو هەموو چالاکڤانێک و بلۆگەرێک و وێنەگرێک و تیکتۆککەرێک کارا و لە نووسینەوە و تۆمارکردنی وێنەییانە بەشدارن، تا بە ئامراز و دروستکراوەکانی ژێری دەستکرد دەگات، ئەمانە نەوەیەکن؛ تۆڕی چنراوی گێڕەرەوان کە کەمتر لە ئەرشیڤ و بەڵگەنامەوە دەست بە گێڕانەوە دەکەن، بەڵکوو خۆیان وەک کارا، شایەتحاڵ و سەرچاوەی ڕووداوەکانی پێشین و نها دەنوێنن، ئەمانە لە سکی یادەوەرییەکی پێوەندگەراوە هاتوونەتەدەر، کە لە هەزاران هەزار دەنگی جیاواز دروست بووە و بە هەموویان ئەوە پێک دەهێنن کە دەشێ ناوی بنێین «کۆئاگایی دیجیتاڵییانەی کورد».

بێگومان لەگەڵ ئەم وەرچەرخانە لە دەسەڵاتی گێڕانەوەدا، دەسەڵاتی دەزگاییانە، کە وەک پێشتریش گوتمان، لە پانتاییە کوردییەکەدا هێشتا بنیادەکەی تۆکمە نەبووە، پاشەکشە دەکات. لەگەڵیشیدا چیدی کاراکانی نێوی (توێژەرانی ئەکادیمی و مێژوونووسانی نەریتی) وەک قۆرغکاری گێڕانەوەی مێژوو نامێنن، کەمتریش - بە بەراورد بە کارە دیجیتاڵییەکان — بەردەنگیان دەبێت، چونکە ئەو دەسەڵاتە ڕەمزییەی هەریەک لە حوکمڕان،

حزب و ئەکادیمیا هەبیووە، بەرە بەرە بەسەر تاکەکاندا دابەش دەبێت، ئەمە ئەوەیە کاستلز (٢٠١٠) ناوی ناوە «دەسەڵاتی پێوەندگەرا» کە بریتییە لە توانایی شێوەگیرکردنی مانا لەمیانەی تۆڕەکانی پێوەندی، نەک دەزگای ناوەندییەوە. ئەم فۆرمە نوێیەی دەسەڵاتیش، لە ڕووتەختی کوردیدا، وەک کودەتایەک خۆی دەنوێنێت، بەچەشنێک وای لێ هاتووە یادەوەریی هاوبەش لە خوارەوەڕا بەرێوە دەبردرێت، لەلایەن خەڵکی ئاساییەوە، خەڵکانێک یادکردنەوەکە بە میراتی کەسییانە دەزانن و دێن ئەزموونی خۆیان وەردەگێڕن بۆ گێڕانەوەی هەمەگیر.

بەڵام خۆ ئەم کرانەوەیە بەمانای ڕزگاربوونی تەواوەتی لە هەژموونگەری نایەت، چونکە پانتایی دیجیتاڵی خۆی لە لۆژیکی هێز و سەپاندنی گێڕانەوە بێبەش نییە، خۆ پانتاییەکە، لەئاستی گشتی، لەلایەن کۆمپانیا و پلاتفۆرمە گەورەکانەوە بەرزەفت کراوە و ئەوان بەپێی سیاسەتی تایبەت بەخۆیانەوە ئاراستەی بینین و بیرهانین و لەبیرکردن دەکەن، ئیدی وەک ڤان دایک (٢٠١٣) ئاماژەی پێداوە ئامرازەکان، کولتوورێکی ئەوتۆی پێوەندگەرا بەرهەم دەهێنێت کە جارێکی دی پێوەندییە دەسەڵاتییەکان- لەمیانەی ئەوەی دەری دەخات و ئەوەش کە دەیشارێتەوە — دادەڕێژێتەوە، بێجگە لەمە، لە دۆخە کوردییەکەدا، مەسەلەکە چووەتە نێو ئەو ململانێیەشەوە کە لەنێوان گێڕانەوەی پەیوەست بەدەرکەوتن و گێڕانەوەی وەلانان و پەردەپۆشکردنەوە هەیە؛ لەنێوان ئەوەی کۆزەین ڕێگەی پێداوە لەنێو تۆڕەکەدا گوزەر بکات، لەگەڵ ئەوەش لە نێو بێدەنگیی دیجیتاڵییانەدا لەگۆڕ دەنرێت.

یادەوەریی دەسەڵاتییانە

ئەم وەرچەرخانانەی ئاماژەمان پێ دان، وایان کردووە دیجیتاڵیزەکردن کایەیەکی ساردوسڕی بێلایەن نەبێت، بەڵکوو ببێتە ئەو چوارچێوە مەعریفییە نوێیەی تێیدا پێوەندییەکانی نێوان یادەوەریی کوردی و فۆڕمی دەسەڵاتدارێتییەکەی و ناسنامەسازی شێوەگیر دەبێتەوە. ئەوکاتەی ئاوا دەزگا نەریتییەکان بێدەنگ خۆدەنوێنن و ئەو ڕۆڵە مێژووییە ناگێڕن کە دەبوایە لە دیاریکردنی پێوەرەکانی داننان بە ڕابوردووی مێژوویی کوردییەوە هەیانبێت، فەزا دیجیتاڵییەکە دێت و دەبێتە جێنشینێکی چاوەڕواننەکراو؛ هەژموونی خۆی لە میانەی چەردێک خەواریزمییەوە دەسەپێنێت، جیهانی گێڕانەوەییانەی کوردی بەچەشنێک دادەڕێژێتەوە کە لەژێر ڕکێفی ئابووریی ئاگادارکردنەوەدا دەبێت، نەک هزرین و لێکدانەوەی میتۆدییانە.

لە ئاستی گشتیدا، کاتێک دەنگەکان لە قۆرخکاریی دەزگا دەربازیان بوو، وا زەن کرا کایەی گشتی دیموکراتیتر و بەرفرەتر بووە، بەڵام ئەوەی ڕووی دا پێچەوانە بوو؛ خەواریزمیی پلاتفۆرمەکان، جێگەی جیهانیی نەریتییانەی گرتەوە، هەر ئەوانیش دەستنیشانی ئەوە دەکەن چیمان لەبارەی کورد بیر بێتەوە و چیش وەلا بنێین، چ شتێک وەک دۆزێک سەرەدەری لەگەڵ دەکرێت و کامەش هیچ کاریگەری و جێکەوتەی نابێت، ئیدی کاریگەریی گوتار پەیوەست بە قوڵبوونەکەی نییە، بەڵکوو بەوەی کە کاریگەرییەکانی لەسەر کارلێککردن چەندە، لەسەر ماس ورووژاندن، بەرهەمهێنانی تووڕەیی، یان سۆز، لەسەر سەرنجراکێشان لە زەریایەکی بێ بنی وێنەدا، ئا لێرەوە شتێک لەدایکبووە دەشێ ناوی بنێین پۆپۆلیزمی

دیجیتاڵی؛ پۆپۆلیزمێک نا کە بە گوتاری حزبێک، ئایدیۆلۆژیایەک، سەرکردەیەک، یان دەسەڵاتدارێک چێ دەبێت، بەڵکوو پۆپۆلیزمێک کە جەماوەر دروستی دەکات، بێ ئەوەی درک بە ڕەهەند و لێکەوتەکانی بکات.

ئەو پۆپۆلیزمە دیجیتاڵییە، لە نێو فەزا کوردییەکەدا بە چەندان میکانیزمەوە کاری خۆی لەبواری بیرهانین، لەبیرکردن، گێڕانەوە و نەگێڕانەوەدا دەکات، تەنانەت خەریکە ببێتە خودان یاسا و ڕێسای نەنووسراوی خۆی. سەبارەت بە گێڕانەوەسازی، سەرەتا لە «داماڵینی کۆنتێکست»ـەوە دەست پێ دەکات: ڕووداوێکی سادە لە مێژووی خۆی دادەبڕێنرێت و وەک هەڕەشەیەکی وجوودی پێشکەش دەکرێت. قسەی کەسێکی سەر بە گرووپێکی جیاوازی ئیتنی، یان ئایینی، دەبێتە ئاماژەیەک بۆ کەوتنی ڕەهەندە مێژووییەکەی ناسنامەی هەمەکی. وێنەیەکی ئاهەنگگێڕان وەک هێمای داگیرکاری کولتووری پیشان دەدرێت... تادوایی.

دوای ئەمە میکانیزمی گۆڕینی ناو، یان دروستکردنی ناووناتۆرە دەست پێ دەکات؛ پرۆسەیەکی سیمانتیکانە- ڕەمزییانەی مەترسیدار کە وادەکات گێڕانەوە ڕابوردوویەکی جیاواز، پێش هەژموونی سیستمی ئێستای کولتووری، دەبێتە سووکایەتی. بەهابەخشین بە ڕابوردوویەکی ڕێکنەهاتوو لەگەڵ ناسنامەسازی باو دەبێتە خیانەت، لێبووردەیی لە خوێندنەوەی مێژووی بەیەکەوە بوون، دەبێتە دەستهەڵگرتن لە بەها جێگیرەکان (لەشکری، ٢٠٢٥).

لەم چەشنە دەسکارییەی ڕابوردووی زمان خۆی، سەرباری سادەبوونەوە و گونجاندنی لەگەڵ گوتارە دیجیتاڵییەکە، دەبێتە چەک؛ وشەکان چیتر کەتواری مێژوویی نانوێنن، بەڵکوو دروستی دەکەنەوە، بەو مانایەی گرووپێکی دیاریکراوی کوردی، بەتەنیا وەک پاسەوانی گەنجینەی یادەوەریی نەماوەتەوە، بەڵکوو هەر گرووپە و بوونەتە ڕووتەختی شرۆڤە دژیەکەکانیش؛ گێڕانەوەی نەتەوەیی کە هەوڵی چەسپاندنی ناسنامەی قۆناغی مۆدێرنە دەدەن، گێڕانەوەی ئایینی، کە دەخوازن کوردبوون لەنێو مێژوو، لە ڕەهەندی باوەڕدارییەوە ببینن و پەرشی بکەنەوە، کەمێکیش گێڕانەوەی مرۆڤدۆستانە کە سنووری کۆمەڵگە تێدەپەڕێنن بەرەو ئاسۆیەکی فراوانتر و گشتگیر. لەناو ئەم پەرتەوازەییەشدا، ئاگایی کوردی بەچەشنێکی نوێ پێ دەگات، ئاگاییەک لەبەردەم ئەوەدایە بزانێت یادەوەری هەڵگری حەقیقەتێکی تاکڕەهەند نییە، بەڵکوو دەشێ وەک تۆڕێکی ئاڵۆزی ئەگەرەکان خۆی بناسێتەوە

کاتێک ئاوا ناوی ڕووداوە مێژووییەکان گۆڕدرا، کۆکردنەوەی جەماوەرە دیجیتاڵییەکە سانا دەبێت: پۆستێکی تووڕەیی، بەدوایدا دەیان و سەدان کۆمێنت دێت، پاشان بەشێوەیەکی بەرفرە سەیر دەکرێ و لە ئاکامیشدا گوتارەکە دەگۆڕێت بۆ تۆپێکی ئاگرین کە بەنێو پووشوپەڵاشی پلاتفۆرمەکاندا دەخولێتەوە. خەواریزمییەکە - کە لە ڕواڵەتدا بێلایەنی دەپارێزێت- پاداشتی ئەم تووڕەیییە دەداتەوە، چونکە ئاستی بەشداریکردن بەرز دەکاتەوە، بەم شێوەیە کاریگەرییەکانی گەورەتر دەکات و باسەکە بۆ باوەڕێکی بەکۆمەڵ دەگۆڕێت؛ باوەڕبوون بەوەی «ڕاستی مێژوویی›› ئەوەیە، کە دووبارە دەکرێتەوە، نەک ئەوەی — میتۆدییانە - پشتڕاست دەکرێتەوە.

لەم ساتەوە ئەگەر دەزگا فەرمییەکان بێنە نێو دیمەنەکەوە، ئەوە وەک کارەکتەری یەکەمین نایەن، بەڵکوو وەک لایەنێک کە کەوتووەتە

ژێـر گوشـاری خەواریزمییـەوە و لـە هەوڵـی بەرزەفتکردنـی دایـە. چیـدی گوتـار لەسـەرەوەڕا چاودێـری ناکرێـت، بەڵکـوو لـە ژێـرەوەڕا ئاراسـتەی بـۆ دیـاری دەکرێـت، بۆیـە زۆرجـار دەبینیـن دەسـەڵات هەوڵـی دیاریکردنـی چۆنیەتـی ئاراسـتەکردنەکە دەدات، نـەک جێبەجێکردنـی سیاسـەتی کولتووریـی خـۆی، دەرەنجامـی ئەمـەش ئەوەیـە فـەزای دیجیتاڵـی بنەمـا ئاکارییەکانـی خـۆی بەسـەر ڕوانگـەی دەسـەڵات بـۆ ڕابـوردوو و چۆنیەتـی بەرجەسـتەکردنی ئێسـتاییانەی دەکات؛ سـڕینەوە، پـۆزش، پاشەکشـە، بوونەتـە بەشـێکی سـەرەدەریی گشـتی لەگـەڵ گێڕانـەوەی مێژوویـی، تەنانـەت چەنـدان کەسـی ئاکادیمـی و پسـپۆڕیش کەوتوونەتـە ژێـر ئـەم گوشـارە و بەشدارن لـە بێدەنگکـردن، یان گۆڕینی هەڵوێسـت و لـە خوێندنـەوە میتۆدییەکانیـان بـۆ ڕابـوردوو دوورکەوتوونەتـەوە.

کاتێکیـش ئەمـە ڕوودەدات، دەردەکەوێـت، ئێمـە لەبـەردەم یادەوەرییەکـی نوێـی فۆڕمێکـی جـودای دەسـەڵاتین؛ یادەوەرییـەک دەوڵـەت و دەزگا و کارەکتەرەکانـی چوارچێوەی سیاسـەتی کولتووریی بەرهەمـی ناهێنـن، بەڵکـوو «حەشـامەت»ی پشـت سـکرینەکان ئـەم کارە دەکـەن، چونکـە ئـەوەی ڕوودەدات بەرهەمهێنانـەوەی دەسـەڵاتە بـە فۆڕمێکـی دی، ئەگـەر دێـت و ڕێگـە بـەم زۆرینەیـە دەدات، ئـاوا مافـی پێناسـەکردنەوەی هێمـاکان و ڕووداوەکان، بەپێـی ئـەو هەسـت و سـۆزانەی هەنووکـە ئاراسـتەی دەکات، هەبێـت. ئەمـە وا دێتەبەرچـاو دەسـەڵاتێکی نامەرکەزییـە، بـەڵام نادیموکراتیزەیـە، چونکـە بـە ئاسـانی ناسنامەی ئەوانـەی کـەم ئامادەییـان هەیـە، وەلا دەنێـت، ئـەو ڕەهەندانـەی گێڕانـەوەی دیجیتاڵـی فەرامـۆش دەکات، کـە لەگـەڵ «زەوقـی گشـتی»

ڕێـک نایەتـەوە، ڕێگـەش بـە یـەک بنیـادی ڕەمزییانـە دەدات، لەمیانـەی ڕەوایەتیـی کۆبـوون و حەشـامەتبوونەوە، ڕوانگـەی خـۆی بسـەپێنێت.

ئـەم پێکهاتـە تاکڕەوییـە نوێیـە، لـە فـەزای دیجیتاڵـی کوردیـدا، بـە ڕوونـی دیـارە، بەتایبەتـی کـە دەبینیـن لـە دابەشـبوونە کۆمەڵایەتییـەکان و جیاوازییـە مێژووکردەکانـدا ڕەنـگ دەداتـەوە، تەنانـەت گەورەتریـان دەکات. پلاتفۆرمـەکان بێلایـەن نیـن؛ ئـەوان گرووپـەکان بـۆ «چینەکانـی کارلێککردن» پۆلێـن دەکەنـەوە، کـە زۆرینـە دەنگێکـی بەرزیـان پـێ دەدرێـت، لـە کاتێکـدا گێڕانـەوەی کەمینـەکان (بـۆ نموونـە: ئێزیـدی، کاکەیـی، جـوو، یـان کوردانـی ناوچـە پەراوێزخراوەکان...تـاد.) دەخرێنـە پەراوێـزەوە. لاپـەڕە بەناوبانگـەکان و ئـەو ئەکاونتانـەی بـە بەرفرەیـی بڵاوبوونەتـەوە، بـە چەشـنێک لـە «دەروازەپارێـزی دیجیتاڵـی»، ڕەوایەتـی بـە هەندێـک گوتـاری گێڕانەوەیـی دەدەن و ئەوانیتریـش سـەرکوت دەکـەن. بـەم شـێوەیە هێمـا مێژووییـەکان بـۆ کاڵایـەک دەگۆڕدرێـن، کـە بەپێـی لۆژیکـی بـازاڕ بازرگانـی پێـوە دەکرێـت: بەهـای هێمـا و سـیمبۆلێک بـە ژمـارەی لایکـەکان دەپێورێـت، نـەک بـە مێژووەکـەی، یـان گرنگییـە کولتوورییەکـەی.

لـەم دیمەنـەدا، وەک نموونـە، دەشـێ ئامـاژە بـەو ململانـێ ئایدیۆلۆژیانـە بکەیـن، کـە زۆر بـە ڕوونـی لـە کاتـی گفتوگـۆ لەبـارەی چەنـد ڕەمزێکـی گرنگـی نێـو شوناسـی کوردیـدا دەردەکـەون، ئەوانیـش جەژنـی نـەورۆز، سـەڵاحەددینی ئەیووبـی و خـۆری ئێزدیانـە. هەریەکەیـان، لە بۆنە و کاتی دیاریکراودا، لـە چوارچێـوەی فـەزای دیجیتاڵیـدا، دەبنـە ترێنـد و لێکدانـەوەکان لەبارەیانـەوە بەریـەک دەکـەون؛ لـە ڕێگـەی هەریەکەیـان گێڕانـەوەی دژیـەک سـەبارەت

بە بەهای مێژووییـیان و ئەو مانایانەی دەشێ لەنێو ناسنامەی کوردیدا هەیانبێت، تەشەنە دەکەن. نەورۆز، کە لە یادەوەری جەماوەریدا وەک فیستیڤاڵێکی بەهاری، یان ئەفسانەی ڕاپەڕین لە دژی نادادپەروەری سەرچاوەی گرتووە، وەک نمایشێکی بەکۆمەڵ و نواندنێکی شوناس، لە ڕێگەی بینینەوە لە قاڵب دەردرێتەوە. نەورۆز چیتر تەنیا ڕێوڕەسمێک نییە کە پراکتیزە بکرێت، بەڵکوو نمایشێک و ڕووتەختێکە بۆ خۆنواندنی ئایدیۆلۆژیاکان. وێنەی ئاگرێک، کە لەسەر لووتکەی شاخێک لە ئاکرێ دادەگیرسێت، هەزاران جار لە جیهانی دیجیتاڵیدا بەرهەم دەهێنرێتەوە، دەبێتە هێمایەک کە نەک تەنیا شوێنەکە، بەڵکوو نوێنەرایەتی خودی بیرۆکەی شوێنیش دەکات، ڕێوڕەسم و ئاهەنگەکە سنووره جوگرافییەکان تێدەپەڕێنێت و چیدی بەرجەستەی ڕابوردوویەکی ئەفسانەیی ناکات، بەڵکوو دەبێتە نەریتێکی نوێی تازە داهێنراو، دەبێتە ڕەمزێکی تر کە هەم ڕەسەنێتی و هەمیش یەکێتیی کۆمەڵە ڕەگەزییەکە دووپات دەکاتەوە. ئەوە بەو مانایە نییە، لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان، بێجگە لەو وێنانەی بە ڕەهایی و بێ ئەژمار پۆست دەکرێنەوە، ئاگرێکی دی داناگیرسێنێت؛ ئاگرێکی ئایدیۆلۆژی نێوان ئەوانەی قەبووڵی هەبوونی یاد و جەژنەکە ناکەن، لەگەڵ ئەوانەش کە سەرباری جیهانیبوونی یادەکە، پیرۆزیی ئێتنییانەی بەبەردا دەکەن.

ئەم نموونەیە ئەوەمان بۆ دەردەخات، کە وێنەی دیجیتاڵی نەورۆز، دەگۆڕێت بۆ ڕووداوێکی جیهانی، نەک تەنیا جەژنێکی ناوخۆیی، مشتومڕەکانیش بۆ ئاستی شوناسی ئایینی کوردەکان لە پانتاییە هەمەکییە ئیسلامییەکەدا دەگوازرێنەوە، نەک تەنیا یادی ڕووداوێک کە ئەفسانە ڕەهەندەکانی دارشتووەتەوە و لە هەر کەتوارێکی مێژوویی دابڕیوە، کە دەشێ هەیبووبێت. گێڕانەوەی دیجیتاڵیانە، یادەکە بۆ نمایشکردنی ناسنامە دەگۆڕێت کە لەدووتوێی چەند سرووت و ڕێوڕەسمەوە پراکتیزە دەکرێت، نەک تەنیا یادەوەرییەک کە وەبیر دەهێنرێتەوە.

نموونەی دووەم سەلاحەددینی ئەیووبی -یە؛ وێنەی ئەم کارەکتەرە- لە بەستێنی گێڕانەوەییدا - پەیوەست بە چەردەیەک چەمک و واژەوە بووە، وەک ڕەسەنێتی و ناڕەسەنێتی کردەی مێژوویی، دەسەڵاتدارێتیی کوردی و بێدەسەڵاتی، نەتەوەگەرایی و ئیسلامگەرایی، خۆماڵیبوون و جیهانیبوون... تادوایی. ئەم کارەکتەرە ئەگەر هاتووەتە نێو خوێندنەوەی دیجیتاڵییانەی مێژوو، گرفتی زۆری بەدوادا هاتووە. گرفتی هەرە بنەڕەتیش پەیوەستە بەو نائاگاییە مێژووییەی لە بنەڕەتدا لە کولتووری گێڕانەوەیی ئێمەدا باو بووە و ئاوا لەنێو چەمک و واژەی جیاجیادا کارەکتەرەکەی پێ وێناکراوەتەوە.

نەبوونی زەینی مێژووییانە وای کردووە ڕابوردووی مێژوویی ئەو و دەوڵەتەکەی، یان نەفرەتلێکراو بێت، یانیش — بەدەستەواژەی نیتشە - بە مۆنۆمێنت بکرێت؛ سەلاحەددینی ئەیووبی، یان موجاهیدە هەرە گەورەکەیە، یانیش لە «ڕاستەڕێی مێژووی کوردایەتی» و خاین بە خاک و نیشتیمان دوور بووە، یان سوارچاکە ناوازەکەی سەردەمەکەیەتی، یانیش پەرگیرێکی دژە مەعریفە و فەلسەفە و کتێب، یان لەچەقی مێژوودا پارێزەری جیهانی ئیسلامی بووە لە «کافر» و «خاچپەرستان»، یانیش پەراوێزبوونی کوردانی تۆختر کردووەتەوە و ڕۆڵی لە توڕدانیان بۆ دەرەوەی مێژوو هەبووە، ئەمەش لەبەر هەوڵنەدانی بۆ دامەزراندنی قەوارەی سەربەخۆی سیاسی بۆ

نەتەوەکەی...تاد.

هەردوو بۆچوونەکەش بینینی مێژووە لە پەنجەرەی ماڵە دیجیتاڵییەکەوە، نەک لە خۆیدا. تۆ ئەگەر بتەوێت سەلاحەددین وەک خۆی ببینی، دەبێت زەینی مێژوونووسانەت هەبێت، گەڕان بەدوای ماقووڵبوون لە بەستێنی کولتووری، سیاسی و کۆمەڵایەتی دیاریکراوەوە، کە بەداخەوە لەبەر پێنەگەیشتن و قووڵنەبوونەوەی ڕەهەندەکانی زانینی مێژوویی، هێشتا وێنای ئەم زەینە بۆ ڕابوردوو کرچوکاڵە. هەر بەو کرچوکاڵییەشی گوازراوەتەوە نێو فەزا دیجیتاڵییەکە، بە چەشنێک کوردەکە، ئەگەر پەرۆشی ناسنامەسازییە، ئەوە تەنیا ڕەهەندە کوردێنییەکەی ئەم کارەکتەرە مێژووییە دەبینێت. لەلای خۆشییەوە سوننەیەکی پەرگیر گرتنەوەی قودسی لێ دەبینێت و مێژوونووسێکی شیعەش «جاهیلێکی کورد»، کە فاتمییەکانی بە هزر و کتێبەوە لەناو بردووە.

لەبەر ئەوەی ئەم مێژووە بەبێ کۆنتێکست بڵاودەبێتەوە، ئەوە لەگەڵ خۆیدا یادەوەرییەکی تاکڕەوانەی نوێ بەرهەم دەهێنێتەوە، یادەوەرییەک کە بە دووبارەبوونەوەی خێرا لە قاڵب دەدرێت، نەک قووڵایی ڕەخنەگرانە. وێنە دیجیتاڵییەکە کارە مێژووییەکە دەخاتە ژێر لۆژیکی بازاڕی ڕەمزییەوە. ڕاستی مێژوویی کەمتر بەهێز دەکات لە «وێنەیەک کە سەرنجی خەڵک ڕادەکێشێت.»، بەم شێوەیە مێژوویەکی ئەلگۆریتمی بنیاد دەنرێت. ڕووداوی جوێندان بە سەلاحەددینی ئەیووبی لەلایەن نووسەری دیاری میسڕی یووسف زێدان، ئەم وەرچەرخانە ڕوون دەکەنەوە. لێرە قسەکردنی نەرێنیانەی غەیرە کوردێک و بەو چەشنە لەسەر سەلاحەددین وەک مەترسییەک بۆ سەر ناسنامەی مێژوویی و «کوردبوون وەک دەرکەوتەی چاکە لەنێو مێژوو»دا بینرا، کوردەکە پێیوایە سەلاحەددین نموونەی ڕەوتی دروستی مێژووە؛ بە سەلاحەددین کورد لە پەراوێزی مێژووەوە چووەتە سەنتەر و وێنای کورد لە ڕێگرەوە بووە بە موجاهید. دووەمیش دەشێ بکرێتە ڕەمزێکی نێو جووڵەی سیاسیی ئیسلامییانە، بەڵام ئەوەی هەژموونی بەسەر جیهانە دیجیتاڵییەکەدا کرد داکۆکییە ئیتنۆ- ئایینییەکە بوو، جێگیرکردنی سەلاحەددین بوو وەک ڕەمزێکی ئەم تێگەیشتنە بۆ ناسنامە، دواجار ڕێگە نەدرا یووسف زێدان بێتە پێشانگەی کتێب (وەک کردەیەکی دەسەڵاتیانە و بەشێکی سیاسەتی کولتووری)، ئاواش دەرکەوت چیدی دەسەڵاتی گێڕانەوە بەدەست دەسەڵاتی سیاسییەوە نییە، بەڵکوو لە دەست ئەو جەماوەرە خواریزمییەدایە، کە توانایی بەخشینی ڕەوایەتی بە گێڕانەوەکان بەدەست هێناوە، ئاواش ڕەوایەتیی یادکردنەوە دادەڕێژێتەوە.

گێڕانەوەی وێنەیی ڕابوردوو، بە بەستێنگیری تەشەنە دەکات، لەگەڵ خۆشیدا یادەوەرییەکی دەسەڵاتییانە، سەرلەنوێ، بەرهەم دەهێنێتەوە، بەمەش یادەوەرییەکە، بۆ شێوەگیربوونی خۆی، پتر پشت بە دووبارەبوونەوە دەبەستێت، نەک قووڵایی ڕەخنەییانە. وێنەی دیجیتاڵی ڕەمزی مێژوویی دەخاتە ژێر هەژموونی لۆژیکی بازاڕی هێماوە، بەمەش ڕاستیی مێژوویی لە گێڕانەوەیەکی سەرنجڕاکێشدا هێزی کەمتر دەبێت، تەنانەت با بە ژیریی دەستکردیش دروست کرابێت، ئاوا ئەوەی ڕەواجی دەبێت مێژوویەکی ئەلگۆریتمییە کە مەرج نییە پێوەندی بە کەتوار و زەمینەی مێژووییەوە هەبێت، ئەوەندەی بە بڵاوبوونەوەی خێراوە گرێدراوە. ئەو دینامیکییەش لە گێڕانەوە، دەری دەخات کە پرسی مێژوو لە چوارچێوە کوردییەکەدا، چیدی ئەوە نییە دەنووسرێتەوە، بەڵکوو ئەوەیە

کە بڵاو دەبێتەوە، بەچەشنێک دەشێ پۆستێکی «وەهمسازێکی میثیگەرا» لە فەیسبووک، سەرتاپای چییەتی ڕووداوێکی مێژوویی دابڕێژێتەوە، کورتە ڤیدیۆیەک سەرکردەیەکی کورد، ئەنفال، کیمیابارانی هەڵەبجە، قەڵای هەولێر، قشڵەی کۆیە، پاشماوەی تەلارسازی لە کفری، ئێزدی، نەورۆز...تادوایی، بهێنێتەوە سەر ڕووتەختی گێڕانەوەییەوە.

بەمەش مێژووی خواریزمییانەی کوردی لە دایک دەبێت، مێژوویەک لەنێو ئەرشیڤەوە نانووسرێتەوە، بەڵکوو لە سکرینەکاندا دەبینرێت، ئاواش مێژوونووسێک نییە دیدگاکان بەرزەفت بکات، بەڵکوو خواریزمییەکان وادەکەن، بەمەش چیدی ڕابوردوو سنوورەکانی ڕووداوە مێژووییەکانمان بۆ دیاری ناکات، بەڵکوو ئەوە پێداویستییە هەنووکەییانەکانن ڕابوردوو بە پێوەرەکانی خۆیان بەرهەم دەهێننەوە. لەبەستێنی ئاوادا ناسنامەی کوردی کرۆکێکی جێگیری نامێنێت، ئەوەندەی دەبێتە پرۆسەیەکی گێڕانەوەیی بەردەوام، ڕۆژانە لەمیانەی ئەوەی بڵاودەکرێتەوە و کۆمێنتی لەسەر دەکرێت و شێر دەکرێت، دەنووسرێتەوە. یادەوەریش لە سوژەیەکی جێگیرەوە دەبێتە کایەیەکی جووڵاو، تێیدا کۆمەڵی کوردی هەبوونی خۆی، لەمیانەی خۆنواندنەوەوە، بەرجەستەدەکات، با هەندێک جار ئەمە دژ بە مێژووی فەرمیش بێت، با مێژووش بخاتە نێو ناچارکاریی خۆیەوە، یانیش سرووش لە مێژوو وەربگیرێت و خەیاڵدانی مێژوویی پێ بەگەڕ بخرێت.

ئامادەبوون لە هەنووکە و نەبوون لە مێژوودا

بێگومان وەرچەرخانی دیجیتاڵی، سەرەڕای فراوانییەکەی، بێ پارادۆکسی مەترسیدار نەبووە. ئەو تەکنەلۆژیایانەی بەڵێنی پاراستنی کۆیادیان داوە، هەڕەشە لە یادەوەری خۆی دەکەن، ئەمە ئەوەیە هۆسکینز (٢٠١٨) ئاماژەی پێ دەدات سەبارەت بە لەرزۆکی ئەم فۆرمە نوێیەی یادگە کە بناغەکەی گۆڕانی خێرای میدیاییە، لە جیهانێکدا لافاوێکی بەردەوام وێنە و ڤیدیۆ، کورتە نووسین و هاوبەشکردنەکان، بیرهانین ڕادەماڵێت، وادەکات ئێستا لە ڕابوردوو زیاتر بڵاوببێتەوە و نزیک بەوە بێت بەتەواوی هەڵیلووشێت.

بەم شێوەیە زەمەنی دیجیتاڵی پارادۆکسە گەورەکە پێناسە دەکاتەوە: کاتێک هەموو شتێک بۆ گەنجینەکردن و هەڵگرتن لەبار دەبێت، مانا خۆی مەترسی لەدەستدانی لەسەرە. پاراستن بە تەنیا بەس نییە؛ پێویستی بە توانایی جیاکردنەوە و لێکدانەوە هەیە، ئەگەرنا ئەرشیڤی دیجیتاڵی دەبێتە فەزایەکی بێ ڕوح. لەگەڵیشیدا بەهای گێڕانەوەی ڕابوردوو، لەهەمبەر بە گێڕانەوەی هەنووکەیی تیژتێپەڕ، نابینرێت. مەترسی ئەمەش پتر لەسەر پانتایی ناسکی وەک پانتاییە کوردییەکەیە کە وەک پێشتریش گوتمان، لە بنەڕەتدا گەنجینەکردن و بنیادنانی گێڕانەوەییانەی ڕابوردووەکەی تۆکمە نەبووە و نییە، تا بە ئاسانی دەستی لێ هەڵنەگیرێت و فەرامۆشی نەبێتە ناوونیشانی مێژووەکەی.

لەهەمبەر بەم مەترسییانەدایە وا دەخوازێت ئاگایی کوردەکان، ڕوو لە بنیادنانی ئەوە بێت کە دەشێ ناوبنرێت «یادەوەریی ڕەخنەییانە»؛ یادەوەرییەک کە هەر ڕابوردوو ناهێنێتەوە ئێستا، بەڵکوو کردەی بیرهانین، پاراستن و لەبیربردنەوە، بە ئاگاییەکی فەلسەفییانە، دەکرێت. خۆ لەبیربردنەوەی دادپەروەرانە - بەدەستەواژەی پۆڵ ریکۆر (٢٠٠٩)- بەمانای سڕینەوەی ڕابوردوو نییە، بەڵکوو سەرلەنوێ

لەچوارچێوەدانیەتی و هەڵبژاردنی ئەوەیە کە دەبێ دووبارە بنوێنرێتەوە، لەگەڵ ئەوەی بخرێتە دەرەوەی بەستێنی گێڕانەوەییەوە. لەم چوارچێوەیەدا، کورد چیتر باری گرانی ڕابوردوویەکی تاقەتپڕووکێن هەڵناگرێ، بەڵکوو بەدواداچوون بۆ ڕێگەی نوێی لێکدانەوەی ئەم ڕابوردووە تاقی دەکاتەوە کە هاوسەنگی لەنێوان مێژووی مەینەتی و ئافراندن، ئازار و ماناکانی دروست دەکات. چاوەڕێی ئەوەین نیشانەکانی ئەم گۆڕانکارییە لەو بەرهەمە هونەری و سینەمایی و مۆسیقییانەی نەوەی تازە بەرهەمیان دەهێنن، دیاری بدات کە هاتوون سرووش لە یادەوەرییەوە وەردەگرن، نەک وەک برینێکی کراوە، بەڵکوو وەک سەرچاوەیەکی ڕەمزی بۆ بەرەنگاربوونەوەی ئالەنگارییە کولتوورییە هەنووکەییەکان. لەم ناوکۆیەدا، لەبری ئەوەی ڕابوردوو وەک شۆکێک وابێت، دەبێتە بابەتێکی لێکدانەوە و بووژانەوە، بەم شێوەیە ئاگایی لە «یادەوەریی بیمار»ەوە بۆ «یادەوەریی داهێنەرانە» دەگۆڕێت کە تێیدا ئامادەیی دیجیتاڵی خۆی دەبێتە جۆرێک لە بەرخۆدان لە دژی نیهیلیزم، نوێنەرایەتی کولتووریش دەبێتە کردەوەیەکی بوونگەرانە، مافی خۆدەربڕینی کوردەکە لەنێو جیهاندا دووپات دەکاتەوە.

لە چوارچێوەی جووڵەیەکی ئاوادا، دەشێ شوناسی کوردی لە لێواری دژایەتییەکاندا بنیاد بنرێتەوە: لەنێوان بەئەرشیڤکردن و لەبیرچوونەوەدا، لەنێوان سیاسی و ڕەمزی، لەنێوان کۆمەڵ و تاکەوە، بەڵام هێز هەڵناوەشێتەوە، بەڵکوو لە دۆخێکی بەردەوامێتیدا دەمێنێتەوە، بەردەوامێتییەک کە هاوسەنگی دەخاتە نێوان ڕیشە و گەڕیدەبوونەوە، لەنێوان ئەو خاکەی سەقامگیری پێ دەبەخشێت و ئەو فەزا تۆڕییەی مەودای پێ دەدات. ئەگەر ئاوا بهزرین، بەوەدەگەین چیدی تەنیا لەنێو ڕابوروودا بەدوای ناسنامە نەگەڕێین، چیدی لەنێو ڕووداوەکانی ئەوێدا نەیدۆزینەوە، بەڵکوو لەنێو ئێستادا دەنووسرێتەوە و سەردەمییانە دەگێڕدرێتەوە، گێڕانەوەیەک تەکنیکی جیاوازی هەیە و لەگەڵ هەموو کارلێک و وێنە و دەنگێکدا نوێ دەبێتەوە.

لێرەوە ئەگەر توێژەرانی کورد دەخوازن جێکەوتەیان ببێت، دەبێ پەرە بە لێهاتوویی ڕەخنەییبیانەی نوێ بدەن، بۆ ئەوەی تێبگەن چۆن ماناکانی ڕابوردوو لە چوارچێوەی پێڤاژۆی بێکۆتایی داتادا بەرهەم دەهێنرێت، ئەگەر وا نەکەن، ئەوە لە ئاستە کۆمەڵایەتییەکەدا، ئەوەی نەریتییانە دەیڵێن و کلاسیکییانە بەرهەمی دەهێنن، هیچ بەهایەکیان نابێت. خۆ لە ئاستی کۆمەڵایەتیدا دیجیتاڵکردن ڕۆڵی ئەکتەرەکانی لە بنیادنانی گێڕانەوەدا دابەش کردووەتەوە. وای لێهاتووە ئەکادیمییەکان بەناوی مێژوو تاکە وتەبێژ نین؛ چالاکوانان، فۆتۆگرافەر و هونەرمەند و ئەدیب و دروستکەرانی ناوەڕۆک قسەی خۆیان هەیە، با قسە و لێدوانیشیان ساکار و بەپێی ئەوەی ناونراوە «میتۆدی توێژینەوەی مێژوویی›› نەبێت، تەنانەت شێوانی ئەو چەمکە بنەڕەتییەش بێت کە مێژوونووسەکە کەسێتیی پیشەگەرانە و هزرییانەی خۆی پێوە لکاندووە و وا دەری دەخات کە ناسنامەی سۆسیۆ مەعریفیانەیەتی، ئەویش «ڕاستیی مێژوویی››یە، هەر ئەمەشە بووەتە هۆی دروستبوونی دیموکراسییەتە نوێیەکەی گێڕانەوە کە ڕێگە بە تاکەکان دەدات بەپێی تێگەیشتنی خۆیانەوە چیرۆکەکانی ڕابوردوومان بۆ دابڕێژنەوە، بەڵام ئەم دۆخە، وەک بینیمان، گرژییەکی لە نێوان یادەوەری جەماوەری و دامەزراوەیی دروست کردووە،

هەریەکەیان هەوڵی سەپاندنی گێڕانەوەی خۆیان بەسەر ئەوی دیکەدا دەدەن. لەو ماوانەی دوایی ئەمەمان لەچەندان بۆنەدا بینی، بەتایبەت لەو دیبەیتانەی کە ئەکادیمی کورد و نووسەری سەر بە ڕوانگەی میثیگەرانە لە بنیادنانی حەکایەتی کوردی هەیانبووە، جێکەوتە و کاریگەریشی بەسەر چۆنیەتی سەرەدەری جەماوەرییانە لەگەڵ یادەوەریی کولتووری، لە یاد و بۆنەی دیاریکراوەوە، بە ڕوونی دەبینرێت.

دواجار، سەرباری هەموو ئەو تێبینییانەی خستمانەڕوو، یادەوەریی کوردی لە فەزای دیجیتاڵیدا هەر تەنیا ئەرشیڤێکی نوێ نییە، بەڵکوو دەشێ وەک پرۆژەیەکی هزریش چاوی لێ بکەین؛ دووبارە پێناسەکردنەوەی هەبوونی کورد لەنێو زەمەندا، ئەمە هەوڵێکی بەردەوامە بۆ گۆڕینی نەبوونی دەقیانەیان بۆ هەبوویەکی ڕەمزییانە، گۆڕینی تراژیدیاکانی نێو مێژوو، کە لە بنەڕەتدا سروشتی زانینی مێژووییمان تراژیدییانەیە بۆ مانا، هەروەها گۆڕینی ناڕێکی و ناجۆرییەکانی نێو ئەم مێژووەش بۆ گێڕانەوەی ڕێکوپێک، بەمەش فەزای دیجیتاڵی بۆ کوردان نەک هەر وێستگەیەکی تەکنیکی دەبێت، بەڵکوو ئاسۆیەکی نوێش دەبێت بەسەر هەبوونی مێژووییاندا کراوەتەوە کە بەیەک جووڵە و یەک کلیک، سنوورە جیۆ- سیاسییەکانی یادەوەری و ناسنامە دەبەزێنێت. دەبێ ئەوەمان لەبیر بێت کە خۆپێناسەکردن لەم سەردەمەدا وەڵامێکی حازربەدەست نییە، بەڵکوو پرسیارێکی کراوەیە: دەمانەوێ یادی چی بکەینەوە ئەگەر هەوڵمان دا خۆبناسێنین؟ دەخوازین ببین بە چی؟

لە مەودای نێوان یادەوەری و ماناشەوە، لەنێوان ئەوەی ڕابورد و ئەوەش کە هەیە، کوردەکە خەریکە جارێکی دی خۆی دەگێڕێتەوە، لە هەبوو نەبووەوە دەستی پێکردووەتەوە، ئەگەرچی هێشتا مەبەست لە گێڕانەوە بریتییە لە: خۆت بنووسەوە، چونکە هەبوون لەخۆیدا کردەی بەرەنگارییە.

کۆتایی

یادەوەریی کوردی، لەسەردەمی دیجیتاڵیدا، هەر ئەوەی نەگێڕاوەتەوە کە هەبووە، بەڵکوو ئەوەش بەرهەم دەهێنێت کە دەبێت، ئەمە جۆرێکی یادەوەرییە، لە دووتوێی بەشدارییپێکردن (شێرکردن) و گۆڕینی هەست و سۆز (لەگەڵبوون، دژبوون، ویستن، نەویستن..تا دوایی)، گوتاری مێژوویی دادەڕێژێت و تێیدا ڕابوردوو دەکاتە پرۆژەیەک بۆ ئازادبوون لە قەید و پێوەندەکانەوە، ئەمەش دەشێ تێزی «هەبوو نەبوو، کەس لە کورد گەورەتر نەبوو» شرۆڤە بکات: نەبوون بکاتە هەبوونێکی ڕەمزییانە، بوونیش بەرەنگاری لەبیرکردن ببێتەوە، نەک هەر تەنیا بە بەڵگەنامە، بەڵکوو بە کردەی کولتووری و ڕەمزییانە، کە پێگە بۆ کوردبوون لەنێو زەمەندا دەگێڕێتەوە.

ئەزموونی کوردی لە فەزای دیجیتاڵی دەری دەخات کە چیدی کۆیادی کوردی، هەر تەنیا لە بوارێک بۆ تێڕامان و تێگەیشتن لەنێو سیستمی کولتووریدا نەماوەتەوە، بەڵکوو دەشێ کایەیەکیش بێت بۆ لێکۆڵینەوەی فرەدیسپلینانە کە پێویستی بە شرۆڤەی نوێیاوە، تێیدا تێزەکانی هەریەک لە ئەنترۆپۆلۆژیا، مێژووی هزر و لێکۆڵینەوەی میدیایی و فەلسەفی یەکتر ببڕن. جڤاکی کوردی، وەک مۆدێلێک بۆ کۆمەڵێکی - لەڕووی جیۆ سیاسییەوە - پارچەپارچە، بەڵام گرێدراو بە تۆڕێکی پێوەندییەوە، مەیدانێکی بەبڕشتە بۆ تێگەیشتن

لەو گۆڕان و وەرچەرخانانەی، لەم سەردەمە دیجیتاڵییەدا بەسەر ناسنامەدا هاتووە.

پێموایە لە قۆناغی دابێت، دەبێ لێکۆڵینەوە لە یادەوەریی دیجیتاڵییانەی کورد بە ئاراستەی شیکردنەوەی بنیادی کارلێکردنی گوتاری دیجیتاڵی بچێت، واتە لێکۆڵینەوە لە چۆنیەتی شێوەگیربوونی مانا لەمیانەی کاریگەری و کارلێکردنی بەکارهێنەر، پلاتفۆڕم و ئەلگۆریتمییەکانەوە، بەتایبەتی کە دەبینین چیدی ناوەڕۆک لەسنووری بەرهەمهانین و بەکاربەری نەماوەتەوە، بەڵکوو لەچوارچێوەی لۆژیکێکی بازنەییانەی پێوەندییەوە، دروست دەکرێتەوە؛ لەگەڵیشیدا یادەوەری دەبێتە کردەیەکی هاوبەش؛ هەم نووسەر و هەمیش تاکگێڕانەوەیی تێدەپەڕێنێت، ئەمەش وادەخوازێت توێژەران، ئەگەر دەیانەوێت باشتر لە پێوەندیی نێوان بنیادی تەکنۆلۆژی و نواندنی کولتووری بگەن، میکانیزمی نوێ لە لێکۆڵینەوەدا بەکاربهێنن؛ هەر لە لێکدانەوەی سیمیائییانەوە بگرە، تا بە تیۆری ڕەخنەیی دیجیتاڵی دەگات.

هەروەها بە وردبوونەوە لە بابەتی ئاوا دەردەکەوێت کە چەندە گرنگە خودان ئەرشیڤێکی دیجیتاڵی ڕەخنەییش بین، تێیدا تایبەتمەندیی خۆجێیی لەبەرچاو گیرابێت و بابەتە کوردییەکان لە فەوتان، سڕانەوە و دەسکاری بپارێزرێن. دیجیتاڵکردن، هەرچەندە بەڵێنی پاراستن دەدات، بەڵام لەبەردەم بە هاڕینی زەمەن و پێشڤەچوونە تەکنۆلۆژییەکە، لەرزۆک دەردەکەوێت، هەر ئەمەشە وادەکات پێویستیمان بە یادەوەریی زیندوو، وەک پرۆژەیەکی دەزگاییانە و ئەکادیمییانە زیاتر ببێت.

خۆ ئەگەر بێین لە ڕوانگەی مێژووی هزرییەوە لەم بابەتە بڕوانین، دەبینین یادەوەریی دیجیتاڵیی کوردی، ئاسۆی نوێ بۆ «لێکۆڵینەوەی یادەوەریی سنووربەزێن»دا دەکاتەوە، پابەندبوون و هەڵگرتنی ناسنامە لەچوارچێوەیەکی دیاریکراوی شوێنییانەدا نامێنێتەوە، بەڵکوو لە نێو فەزای ڕەمزییانەی هاوبەشدا پەرش دەبێتەوە کە دەوڵەت و زمان تێدەپەڕێنێت. ئەم گۆڕانە پێویستی بەوەیە بەجۆرێکی تر بیر لە چەمکگەلی وەک «جڤاکی خەیاڵکراو» و «ناسنامەی دانپێدانراو»، لەچوارچێوەی دیجیتاڵی گۆڕاوەوە بکەینەوە کە تەنانەت پێناسەی هەبوونی دەستەجەمعیش دەکاتەوە.

بۆیە، ئەگەر سیستمی ئەکادیمی ئێمە دەخوازێت لە بواری لێکۆڵینەوەی یادەوەریی دیجیتاڵیزەکراوی کوردیدا داهاتوویەکی هەبێت، پێویستی بەوەیە مۆدێلێکی نوێی مەعریفی دابڕێژێت؛ تێیدا شیکردنەوەی هزریی بۆ هەبوونی تەکنیکییانە و لێکۆڵینەوەی مەیدانی بۆ پانتایی دیجیتاڵی کوردی بکرێت، تا باشتر لە چۆنیەتی بەرهەمهێنانەوەی سیمانتیکانەی ماناکان بگەین، چونکە لەم بەستێنەدا ناسنامە وەک پاشماوەیەکی کولتووریی جێگیر و نەگۆڕ نابینرێت، بەڵکوو دەبێتە پەیڕەوێکی هزری و کولتووری بەردەوام کە خود لە جیهانێکی گۆڕاودا بەرهەم دەهێنێتەوە، لێرەشەوە یادەوەری کوردی لەسەردەمی تۆڕەکاندا هەر تەنیا بابەتێکی لێتوێژینەوە نابێت، بەڵکوو میتۆدێکیش دەبێت بۆ تێگەیشتنی باشتری هەبوونیان لەنێو جیهانی نوێدا کە مێژوو و تەکنۆلۆژیا، ڕەمز و بوون، ناسنامە و پێوەندی، بە چەندان هێڵی دیار و نادیارەوە بەیەکەوە گرێدراون و بە سانایی سنوورەکانی یەکتر دەبڕن.

سەرچاوەکان:

کوردی

١- بۆدریـار، ژان. (٢٠١٧) کولتـوری مـاس میدیـاکان، لـە کتێبی: واقیعی مەجـازی، وەرگێڕانـی: وەلید عومـەر، سلێمانی: دەزگای ڕۆشـنبیری جەمال عیرفـان.

٢- عەلـی، بەختیـار، (٢٠٢١) گوتـاری مانـەوە، سلێمانی: ناوەنـدی ڕۆشـنبیری ڕەهەنـد.

٣- لەشـکری، حەیـدەر و حوسـێن، سـامان، (٢٠٢٤)، هەبـوو نەبـوو کـەس لـە ئێمـە گەورەتـر نەبـوو؛ سیاسـەتی یـادەوەری و قەیرانـی گێڕانـەوەی مێژوویـی، سـلێمانی: کتێبخانـەی ڕۆمـان، (٢٠٢٥).

- هەژموونـی پۆپۆلیـزم و بێبەهاکردنـی بەیەکەوەبوون؛ دۆزی ئـەو مـاوەی کورد – ئێزیـدی، سـایتی ژنەفتـن، ڕۆژی بڵاوکردنـەوە: ١٤ی ئەیلـول، ٢٠٢٥؛ https://jineftin.krd/١٤/٠٩/٢٠٢٥/

عەرەبی

١- ثابـت، نـوار، (٢٠١٩)، الفضـاء العـام عنـد هابرمـاس : في المفهوم و التحولات التاريخية، مجلة جامعـة النجـاح للأبحـاث: العلوم الإنسـانية، مـج. ٣٣، ع. ٣، ص ص ٤٠٧-٤٣٢.

٢- دريـدا، جـاك، (٢٠٢٢)، الأرشـيف، الأثـر، الفـن، ترجمـة: ابراهيـم محمـود، اللاذقيـة: دار الحـوار.

٣- ريكـور، بـوول، (٢٠٠٩)، الذاكـرة، التاريـخ، النسيان، ترجمـة: جـورج زيناتي، بيـروت: دار الكتـاب الجديـد المتحـدة.

٤- سـكانلان، جـون، (٢٠١٧)، الذاكـرة: لقـاءات الغريـب والمألـوف، ترجمـة: طـارق عليـان، ابـو ظبـي: مشـروع كلمـة.

٥- عبـد اللطيـف، كمـال، (٢٠١٢)، المعرفـي، الأيديولوجـي، الشـبكي؛ تقاطعـات ورهانـات، بيـروت: المركـز العربـي للأبحـاث.

٦- هيدجـر، مارتـن، (١٩٩٨)، الفلسـفة فـي مواجهـة العلـم والتقنيـة، ترجمـة: فاطمـة الجيوشـي، دمشـق: وزارة الثقافـة.

٧- وولـف، دانيـال، (٢٠٢١)، تاريـخ موجـز للتاريـخ؛ تدويـن التاريـخ كونيـا منـذ العصـور القديمـة وحتـى اليـوم، ترجمـة: حيـدر عبـد الواحـد راشـد، بغـداد: دار الرافديـن.

ئینگلیزی

1- Castells, Manuel (2010). The Rise of the Network Society. Oxford: Wiley-Blackwell.

2- Halbwachs, Maurice (1992). On Collective Memory. Chicago: University of Chicago Press.

3- Hoskins, Andrew (Ed.) (2018). Digital Memory Studies: Media Pasts in Transition. London: Routledge.

4- Van Dijck, José (2013). The Culture of Connectivity. Oxford: Oxford University Press.

5- Weller, Toni (Ed.) (2013). History in the Digital Age. London: Routledge.

*** ئـەم وتـارە لـە سـێیەمین فیسـتیڤاڵی ڕامـان، ئێـوارەی ڕۆژی یەکـەم، چوارشـەممە، ٢٠٢٦/١٢/١٧، پێشـکەش کـراوە.**